

Scientific journal
PHYSICAL AND MATHEMATICAL EDUCATION
Has been issued since 2013.

ISSN 2413-158X (online)
ISSN 2413-1571 (print)

Науковий журнал
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА
Видається з 2013.

<http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>

Рогова Т.В. Особливості морального виховання підлітків засобами народної педагогіки. Фізико-математична освіта. 2020. Випуск 1(23). С. 111-115.

Rohova T. Peculiarities of moral education of teenagers by folk pedagogy. Physical and Mathematical Education. 2020. Issue 1(23). P. 111-115.

DOI 10.31110/2413-1571-2020-023-1-018
УДК 37.034

Т.В. Рогова
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна
rogovayatv7@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0747-0246

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

АНОТАЦІЯ

Формулювання проблеми. Одним з актуальних питань сучасного світу є виховання високomorальної особистості. В умовах військових дій на Донбасі, окупації Криму, річниці загиблих на Майдані особливого значення набувають патріотичні якості особистості, тоді як моральні відступають на задній план. Зі ЗМІ дізнаємося про випадки жорстокості, грубості, брутальності, знущання серед підлітків. Виховання громадянина оновленої демократичної держави XXI століття не можливе без звернення до традицій та звичаїв українського народу. Формування особистості підліткового віку з залученням засобів народної педагогіки допоможе вихованцю не тільки переосмислити, але й пропустити через емоційну сферу народні знання, звичаї, традиції та в подальшому керувати власною поведінкою згідно норм, що панують у суспільстві.

Матеріали і методи. Для вирішення поставленої мети було застосовано в комплексі такі теоретичні методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, систематизація та узагальнення поглядів та досягнень учених – для зіставлення різних підходів щодо морального виховання підлітків засобами народної педагогіки. Джерельною базою слугували праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Результати. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив розкрити особливості морального виховання за радянських часів та після проголошення незалежності України. На основі наявних праць розглянуто особливості підліткового віку та проблеми, які виникають у роботі з підлітками. Проаналізовано виховний потенціал засобів народної педагогіки (родинно-побутова культура та фольклор), який слід осучаснити до умов сьогодення для роботи з підлітками.

Висновки. Отже, за часів проголошення незалежності та радянської епохи, не дивлячись на різні установки педагогічної системи, що й втілювалася по-різному, спільною рисою є формування у підростаючого покоління загальнолюдських цінностей (чесність, гідність, повага до старших, любов до Батьківщини тощо), що є актуальним й донині. Народна культура має потужний виховний потенціал, який, на жаль, недостатньо реалізується у процесі морального виховання. У роботі з підлітками слід враховувати не тільки особливості цього віку, але й процеси, що відбуваються у країні, світі в цілому. Слід наголосити, що відродження народної педагогіки необхідно не тільки для того, щоб відтворити кращі надбання нащадків, але й для того, щоб доповнити її сучасним змістом та передати у спадок майбутньому поколінню.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: народна педагогіка, підлітки, моральність, фольклор, родино-побутова культура.

ВСТУП

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку інформаційного суспільства свідчить про обізнаність людей, доступність інформації та відкритість її застосування, модернізацію багатьох галузей, особливо про реформи у освітній сфері. На жаль, ці позитивні факти перекреслюють інші: проблеми знецінення духовно-моральних цінностей, відсутність етичної поведінки тощо. Відкритий доступ до інформаційного, віртуального середовища сприяє деградації духовної особистості: почастишали випадки жорстокого поводження з тваринами, грубого спілкування з оточенням, байдужого ставлення до людей, які опинилися у небезпеці. Найбільш сприятливим періодом для формування моральних якостей є підлітковий, адже саме у цьому віці відбувається активне становлення особистого світогляду, набувається власний соціальний досвід існування у суспільстві. У XXI столітті, в епоху окупації українських земель, війни, важливе значення набуває формування патріотичних якостей особистості, тоді як моральний аспект міжособистісного спілкування втрачає істинні орієнтири, що поступово приводить до втрати духовності та моралі. Ці виклики потребують розв'язання проблеми морального виховання з урахуванням вікових особливостей вихованців, економічних, політичних, екологічних факторів; пошуку та застосування ефективних педагогічних технологій. Таким чином проблема морального виховання набуває нового бачення, що полягає у пошуці ефективних форм, методів та засобів її розв'язання.

Аналіз актуальних досліджень. Моральне виховання підлітків досліджували багато вчених у різні часові періоди: В. Сухомлинський, І. Бех, І. Кон, Б. Лихачов, К. Чорна, О. Волошина та інші. О. Волошина охарактеризувала особливості морального виховання підлітків у сучасних умовах. С. Свідоська-Дідро визначила особливості використання казки у навчально-виховному процесі щодо формування ціннісних орієнтацій молодших школярів. М. Комісарик розкрила роль етнопедагогіки у вихованні шанобливого ставлення дітей до дорослих. І. Бабій досліджувала моральне виховання старших дошкільнят засобами народної педагогіки. Г. Михайленко та М. Ярушак звертали увагу на виховання дівчинки засобами української народної педагогіки. Сучасні розвідки (О. Сухомлинська, М. Стельмахович, В. Кузь та інші) свідчать про необхідність морального виховання підростаючого покоління з використанням засобів народної педагогіки. Однак залишаються недостатньо вивченими та обґрунтованими особливості морального виховання сучасних підлітків засобами народної педагогіки. Недостатньою є й кількість обґрунтованих рекомендацій щодо осучаснення та використання надбань української народної педагогіки у виховному процесі.

Мета статті. Розкриття особливостей морального виховання підлітків засобами народної педагогіки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вирішення поставленої мети було застосовано в комплексі такі теоретичні методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, систематизація та узагальнення поглядів та досягнень учених – для зіставлення різних підходів щодо морального виховання підлітків засобами народної педагогіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Кожна історична епоха має власні погляди на моральне виховання, які були орієнтирами у педагогічній сфері. Простежимо особливості морального виховання за часів, коли Україна була у складі СРСР та після проголошення незалежності.

За радянських часів завданням морального виховання було формування активної життєвої позиції особистості, спрямованої на відповідальність виконання громадських обов'язків у дусі комуністичної моральності. Представники цього часу наголошували на тісному зв'язку морального виховання молоді з ідейно-політичним.

І. Харламов характеризував «моральне виховання» у декількох напрямках: як ставлення людини до державної ідеології та політики; як позицію особистості у ставленні до Батьківщини; як ставлення особи до праці; як відношення до громадського майна та матеріальних цінностей. На думку вченого, ставлення до себе та до людей характеризувалося високим усвідомленням громадянського обов'язку, взаємоповагою, чесністю, моральною чистотою та взаємодопомогою (Харламов, 2002).

А. Гусейнов вважав, що рисою моральної особистості є невдоволення собою, що свідчить про те, що вона не може брати на себе роль вчителя моралі, і навпаки людина, яка вважає себе «гідною» такої ролі, свідчить про непридатність її формувати моральні якості у інших. Автор наголошує, що особистість у змозі формувати тільки особистий морально-духовний розвиток, а впливати на інших тільки за допомогою власних вчинків та прикладів (Цит.: Селиванова, 2000).

У своєму дослідженні Б. Лихачов розглядав поняття «моральне виховання» як напрям виховної роботи, який здійснюється у повсякденних стосунках та взаємодіях у школі, сім'ї, громадських місцях. Автор вважав, що використання будь-яких релігійних елементів у процесі виховання свідчить не про рівень моральності, а про віру у містичні явища. (Лихачов, 1992)

Аналіз психолого-педагогічної літератури щодо морального виховання радянської доби свідчить про те, що «моральність» базувалася на ідейно-політичних переконаннях без врахування релігійних поглядів та принципів. Головною метою було виховати громадянина-патріота своєї Батьківщини.

З проголошенням незалежності України дослідники почали звертатися до надбань народної педагогіки, що характеризувалися залученням духовності та релігійності у процес морального виховання. Представники цього часового періоду наголошували на взаємодії всіх соціальних інститутів, які ґрунтуються на релігійних цінностях та християнській моралі.

С. Гончаренко тлумачить поняття «моральне виховання» як цілеспрямований процес формування моральної свідомості, звичок, навичок культурної поведінки, розвитку моральних почуттів, що базуються на засвоєнні національних традицій, духовної культури народу. Учений вважає, що основними завданнями морального виховання є формування у підростаючого покоління любові по Батьківщині, шляхетного ставлення до жінок, готовності допомогти слабшим та турбуватися про молодших (Гончаренко, 1997)

На думку С. Карпенчук, поняття «моральне виховання» охоплює не лише засвоєння теорії, але й практичну діяльність педагога, який організовує таку роботу з молоддю, беручи за основу ті моральні правила та норми, що панують у суспільстві. У своєму дослідженні авторка наголошує на співвідношенні таких понять як «релігія» та «мораль», що пов'язані безпосередньо у питаннях визначення критеріїв моральності. (Карпенчук, 1997)

Н. Мойсеюк визначає моральне виховання як одну із складових всебічно розвиненої особистості, що базується на «релігійних цінностях, свідомості, християнській моралі» (Мойсеюк, 2007) Автор наполягає, що в основу морального виховання покладені загальнолюдські цінності та норми, що були вироблені упродовж історичного розвитку народу (чесність, порядність, повага тощо) та ті, які мають актуальність наразі (повага до Конституції, патріотизм тощо)

В. Омеляненко та А. Кузьмінський переконані, що духовно-моральним становленням особистості повинна займатися релігійна педагогіка. (В. Омеляненко та А. Кузьмінський, 2008). Вони зазначають, що моральне виховання молоді відбувається шляхом впливу релігії, оскільки духовне виховання упродовж довгого періоду відбувалося при церквах та церковних школах. (В. Омеляненко та А. Кузьмінський, 2008)

На думку В. Жуковського та Л. Москальової, моральне виховання повинне ґрунтуватися на християнських цінностях й бути основою для формування моральних якостей особистості: любові до ближнього, доброзичливості, співчуття тощо. (В. Жуковський та Л. Москальова, 2013)

Отже, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури, можна стверджувати, що за часів проголошення незалежності України в основу морального виховання було покладено не лише політичні погляди, але й переконання та принципи православної віри. Однак слід зазначити, що не дивлячись на різні орієнтири педагогічної системи за радянських часів та періоду проголошення незалежності української держави, спільною рисою є формування у підростаючого покоління загальнолюдських цінностей (чесність, гідність, повага до старших, любов до Батьківщини тощо), що залишаються актуальними й до тепер.

У педагогічній науковій літературі поняття «моральне виховання» тлумачиться як цілеспрямований процес оволодіння дітьми моральними категоріями, цінностями, принципами, ідеалами, виробленими людством та прийнятими суспільством на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки. (Енци. Осв., 2008)

Складність та багатогранність процесу морального виховання підлітків визначається віковими особливостями. Багато вчених (Л. Виговський, В. Сухомлинський, А. Макаренко, Д. Ельконін, В. Давидов, М. Каган та інші) розглядають протиріччя підліткового віку, однак не дивлячись на різноманіття цих поглядів, спільним є те, що дослідники визначають підлітковість як вік соціалізації та індивідуалізації, адже саме цей період характеризується входженням у світ культурних цінностей та самоствердженням власного «Я».

А. Зимянський вважає, що саме у підлітковому віці відбувається моральне зростання та виникають моральні почуття: сорому, провини, гордості, відповідальності. Автор наголошує на тому, що підліток починає себе оцінювати, дивитись на себе збоку, самостверджувати своє «Я» відповідно до морально-етичних норм, що панують у суспільстві. (Зимянський, 2009).

У своїй статті О. Волошина звернула увагу не лише на особливості підліткового віку, але й виділила причини, що призводять до випадків конфліктності з підлітками. Серед них – нові вимоги до особистості підлітка у зв'язку з розвитком техніки та технологій; великий обсяг інформації, яка є у відкритому доступі та незмога правильної її фільтрації та тлумачення; виникнення почуття роздратованості, протесту на фоні економічних та екологічних криз, егоїзму оточення; відсутність зацікавлення з боку дорослих, особливо батьків; дефіцит позитивного впливу на дитину.

І. Булах та Н. Коробка приходять до висновку, що сучасні підлітки роблять моральний вибір залежно від вигоди, відсутня альтруїстична мотивація, і саме це відрізняє їх від тих, хто у цьому віці жив років десять-п'ятнадцять тому (І. Булах, Коробка Н., 2013). Таку думку підтримує і В. Собкін, який вказує на те, що підлітки 40-70 років ХХ століття керувалися цінностями колективістичного характеру, тоді як у сучасній молоді домінують індивідуалістичні цінності (Цит.: Селиванова, 2000).

Отже, сучасне виховання моральності підлітків залежить не тільки від труднощів цього віку, але й умов часу, у якому вони зростають.

Протягом історичного розвитку українського народу накопичувалися знання, ідеї, принципи, традиції, засоби щодо виховання загальнокультурних цінностей та передавалися з покоління в покоління. Все це узагальнено у народній педагогіці. Головною виховною метою народної педагогіки є формування усвідомленого ставлення до належності коренів роду, моральних чеснот (любов до Батьківщини, повага до старших, чесність, порядність тощо).

Звертаючись до надбань української культури, матері та батьки, вихователі прищеплювали кожній особистості всі звичаї, традиції, норми, принципи, яких їх навчали свого часу і таким чином передача цього «спадку» з покоління у покоління носила народний характер. Однак сучасне покоління все менше використовує народне надбання у виховному процесі, спостерігаються лише поодинокі випадки використання засобів народної педагогіки, спрощене сприйняття та розуміння виховного потенціалу народних надбань, залишаються поза увагою традиції та звичаї, не достатньо використовуються фольклорні твори, ігнорується проведення трудових свят та обрядів.

Актуальність морального виховання на засадах народної педагогіки зумовлена соціальною потребою нашого часу, яка полягає не тільки у відродженні народної культури, але й у збереженні, збагаченні та передаванні її майбутньому поколінню.

Ідеї народного виховання використовували у своїх працях такі постаті, як Я. А. Коменський (звертався до побуту, традицій, культури народу), Г. С. Сковорода (вважав, що природовідповідність базується на народній творчості), К. Д. Ушинський (використовував пам'ятки народної культури), І. С. Нечуй-Левицький (вказував на важливості використання фольклору: пісні, казки, приказки, колядки, козацькі думи та інші).

Сьогодні відбувається пошук нових шляхів, засобів розв'язання проблеми морального виховання, що реалізувався через осмислення морально-етичних цінностей, здатність вихованця зробити самостійний та відповідальний моральний вибір, здатність відстоювати власну позицію, аналізувати проблемні ситуації, самостійно обирати форми поведінки та опановувати вміння та навички оцінки власних вчинків та вчинків інших.

Саме тому слід організовувати виховний процес відповідно до оновлення змісту, форм, методів морального розвитку вихованця, використовуючи при цьому засоби народної педагогіки. Результативність та ефективність використання потенціалу народної педагогіки залежить від врахування її специфічних особливостей: враховувати не вік дитини, а її особисті вміння; найголовніше вдосконалення природних задатків; ненасильницький та ненав'язливий, але постійний характер виховання (дитина сама контролює свою поведінку та несе відповідальність за свої вчинки).

На сьогодні немає серед дослідників єдиної думки щодо класифікації засобів народної педагогіки, зважаючи на те, що один засіб доповнює інший. У дослідженні використовуємо класифікацію М. Стельмаховича, який до народних засобів відносить: родинно-побутову культуру, слово, ігрову діяльність, усну народну творчість, народне мистецтво, народні свята, звичаї та традиції. (Стельмахович, 1985)

Значна роль у вихованні покладалася на родину, у якій батьки були ідеальним прикладом культурної поведінки для своїх дітей. Малеча черпає перші уроки моральності з найближчого оточення – зі своїх рідних та близьких. Дитина в оточенні материнської любові, батьківської суворості, дідусевих та бабусиних пестощів поглинає в себе правила та звичаї, традиції, встановлені у сім'ї. Із покоління в покоління дітей вчили з повагою ставитися до рідних, піклуватися про тих, хто цього потребує, ввічливо спілкуватися, співчувати, при цьому засуджували байдужість, жорстокість, грубість. Батьки

дбали не лише про духовно-моральний розвиток, але й привчали дітлахів до праці, навчали не тільки оберігати природу, але й піклуватися про неї, любити Батьківщину. Раннє залучення дітей до праці сприяло духовному зв'язку між членами родини, поваги до людської праці, вихованню працелюбності. Прищеплення любові та бережливого ставлення до природи було важливим в усі періоди розвитку людства, бо вона є джерелом життєвої сили. До нашого часу дійшла низка забобонів, що пов'язані з природою, зокрема дітям заборонялося бруднити воду, руйнувати гнізда птахів, ламати дерева, знущатися над тваринами. Відомості про цінності, стосунки у родині, відповідальність перед суспільством дійшли до нас у приказках, прислів'ях, легендах, притчах, піснях, переказах.

На думку Н.Муляр, сьогодні сімейні традиції та звичаї зазнають краху, руйнуються, забуваються, але моральні орієнтири сім'ї залишаються незмінними – повага до себе, честь та гідність як усвідомлення особистої самоцінності, совість як здатність до самоконтролю, щастя як найвищий рівень внутрішнього задоволення. (Муляр, 2010)

Важливим є використання у процесі морального виховання потенціалу усної народної творчості. Чимало прикладів приказок, прислів'їв, загадок, казок, легенд, скоромовок дійшло до нашого часу. Наприклад, прислів'я «Будь не тільки сином свого батька, але і свого народу», «Нема того краму, щоб купити маму», «Знати сокола по польоту, а доброго молодця по вчинкам», «Молодість не в роках, а в справах», «Поки не народиться син – не оціниш батька, поки не станеш матір'ю – не оціниш мати», «Не по батькові шану, а по розуму», «Батько сина не на зле вчить», «Батьків не тільки поважай, а і допомагай їм», «Батька з матір'ю не почитаєш, нікого не поважаєш» та інші (Пазяк, 1991) наповнені глибоким моральним змістом. Обговорення їх тлумачення стимулює вихованців до моральних вчинків.

Слід використовувати й різні методи виховання, види діяльності, зокрема ігри, бесіди, обговорення моральних ситуацій, легенд для того, щоб дитина-підліток могла не лише слухати розповідь вчителя про «добро» та «зло», а бути безпосереднім учасником цього дійства, у якому вона могла б самостійно формувати оцінні судження про певні ситуації, приймати власні рішення щодо своєї поведінки тощо.

Отже, слід звертатися до фольклорних жанрів, які містять духовні цінності народу, висміюють вади, висловлюють поради. Осучаснення засобів народної педагогіки у роботі з підлітками сприятиме формуванню особистості, її здатності до самовираження, самовдосконалення, самоаналізу, самовиховання. У процесі такої роботи слід створювати умови, де вихованці можуть порівняти моральні аспекти поведінки героїв легенд, міфів, притч, казок, переказів зі своєю чи поведінкою однолітків. Такі спостереження добрих вчинків, допоможуть дитині пропустити через емоційну сферу почуття та мотив персонажа у момент здійснення доброї справи. Соціальна незрілість підлітка свідчить про недостатність необхідних знань та умінь щодо регулювання власної поведінки, а така діяльність допоможе особистості контролювати емоційний стан та розширити життєвий досвід.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, народна культура має потужний виховний потенціал, який, на жаль, недостатньо реалізується у процесі морального виховання. У роботі з підлітками слід враховувати не тільки особливості підлітковості, але й процеси, що відбуваються у країні, світі. Відродження народної педагогіки необхідне не тільки для того, щоб відтворити кращі надбання нащадків, але для того, щоб доповнити її сучасним змістом та передати у спадок майбутньому поколінню.

Перспектива подальшого дослідження передбачає розкриття особливостей морального виховання старшокласників засобами народної педагогіки, які б враховували державні події та вікові кризи.

Список використаних джерел

1. Булах І.С., Коробка Н.М. Вивчення проблеми морального зростання особистості підліткового віку. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2013. Вип. 12. С. 146-155.
2. Волошина О.В. Особливості морального виховання підлітків у сучасних умовах. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 41. С. 66-70.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. К: Либідь, 1997. 374 с.
4. Енциклопедія освіти / за ред. В.Г. Кремень. Київ: Хрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Жуковський В.М., Москальова Л.Ю. Теорія і методика викладання предметів духовно-морального спрямування: навч. посіб. Острог: Вид-во нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. 364 с.
6. Зимянський А.Р. Генезис форм прояву моральної самосвідомості підлітка. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ, 2009. Т. XI, част. 5. С. 129-135.
7. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання. Київ: Вища школа, 1997. 304 с.
8. Лихачев Б.Т. Педагогіка: Курс лекцій. Москва: Прометей, 1992. 528 с.
9. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посіб. 5-те вид., допов. і переробл. Київ: ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика», 2007. 656 с.
10. Муляр Н.М. Морально-етичне виховання в українській сім'ї (друга половина XIX – початок XX століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич, 2010. 20 с.
11. Омеляненко В.Л., КУзьмінський А.І. Теорія та методика виховання. Київ: Знання, 2008. 215 с.
12. Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми / упоряд. М.М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 1991. 440 с.
13. Селиванова Н.Л. Современные представления о воспитательном пространстве. *Педагогіка*. 2000. №6. С. 35-39.
14. Стельмахович, М.Г. Народна педагогіка: навч.-метод. посіб. Київ: ІЗМН, 1997. 232 с.
15. Харламов И.Ф. Педагогіка: учеб. пособ. Київ: Вища школа, 2002. 215 с.

References

1. Bulakh I. S. & Korobka N. M. (2013). Vychennia problemy moralnoho zrostannia osobystosti pidlitkovoho viku [Vivchennye problem morale zrostannya osobostosti pidlitkovogo viku] / *Mizhnarodnyi naukovyi forum: sotsiologhiia, psykholohiia*,

- pedagogika, menedzhment.* - [International Science Forum: Sociology, psychology, pedagogy, management.] Vypusk. 12.146-155. [in Ukrainian]
2. Voloshyna O.V. (2014) Osoblyvosti moralnoho vykhovannia pidlitkiv u suchasnykh umovakh [Features of moral education of adolescents in modern conditions] *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Pedahohika i psykholohiia.* - [Scientific notes of Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsiubynsky. Series: Pedagogy and Psychology]. Vypusk 41.,66-70. [in Ukrainian]
  3. Honcharenko, S.U. (1997) Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary] S. Holovko (Ed.) Kyiv: Lybid [in Ukrainian]
  4. Kremen, V.H. (Eds.) 2008. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. Kyiv: Khrinkom Inter [in Ukrainian]
  5. Zhukovskiy, V.M. & Moskalova, L.I. (2013). Teoriia i metodyka vykladannia predmetiv dukhovno-moralnoho spriamuvannia. Navchalnyi posibnyk. [Theory and methodology of teaching spiritual and moral subjects. Tutorial.] Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» [in Ukrainian]
  6. Zymianskyi, A. R. (2009) Henezys form proiavu moralnoi samosvidomosti pid-litka [Genesis of forms of manifestation of moral consciousness of the sub-age] *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykho-lohii. T. KhI, chast. 5. : zb. nauk. prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiu-ka APN Ukrainy – [Problems of general and pedagogical psychology. T. XI, part. 5.: Coll. of sciences. of the Institute of Psychology. GS Kostyu-ka APS of Ukraine] / Kyiv, 129-135.* [in Ukrainian]
  7. Karpenchuk, S.H. (1997) Teoriia i metodyka vykhovannia [Theory and methodology of education] Kyiv, Vyscha shkola [in Ukrainian]
  8. Lihachev, B.T. (1992) Pedagogika: Kurs lektsiy [Pedagogy: Course of lectures] Moscow: Prometei [in Russian].
  9. Moiseiuk N.Ie. (2007) Pedahohika: Navch.pos. dlia stud.vyshchyykh pedahohichnykh zakladiv osvity .(vyd. 5-e, dop. i pererob) [Pedagogy: Educational Pos. for students of higher pedagogical institutions of education. (5th, extra. and recycling)] Kyiv: VAT «Bilotserkivska knyzhkova fabryka» [in Ukrainian]
  10. Muliar N.M. Moralno-etychne vykhovannia v ukrainskii simi (druga polovyna KhKh – pochatok KhKh stolittia) [Moral and Ethical Education in the Ukrainian Family (Second Half of XIX - Beginning of XX Century)]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Drohobych : Redaktsiino-vydavnychiy viddil Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. [in Ukrainian]
  11. Omelianenko, V.L. & Kuzminskiy, A.I. (2008) Teoriia ta metodyka vykhovannia [Theory and methodology of education] K: Znannia [in Ukrainian]
  12. Paziak, M.M. (Eds.) (1991) Pryslivlia ta prykazky: Vzaiemny mizh liudmy [Proverbs and sayings: Relationships between people] Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian]
  13. Selivanova, N.L. (2000) Sovremennyye predstavleniya o vospitatel'nom prostranstve [Modern ideas about the educational space] *Pedagogika – [Pedagogy].* Vypusk 6, 35-39 [in Russian].
  14. Stelmakhovych, M.H. 1985. Narodna pedahohika: navchalno-metodychnyi posibnyk [Folk pedagogy: educational manual] Kyiv [in Ukrainian]
  15. Harlamov, I.F. (2002) Pedagogika: uchebnoe posobie [Pedagogy: a textbook] Kyiv: Vischa shkola [in Russian].

PECULIARITIES OF MORAL EDUCATION OF TEENAGERS BY FOLK PEDAGOGY

T.V. Rohova

Kharkiv National Pedagogical G.S. Skovoroda University, Ukraine

Abstract.

Formulation of the problem. *One of the topical nutritional sources of the present is a virality of high moral standards. In the context of hostilities in the Donbas, the occupation of the Crimea, the anniversaries of the victims on the Maidan attach particular importance to the patriotic qualities of the person, while the moral ones retreat into the background. We learn from the media about cases of cruelty, rudeness, brutality, bullying among teenagers, which was not the case in the last century. Appealing to folk pedagogy will help the adolescent person to rethink, to pass through the emotional sphere of people's knowledge, customs, traditions and subsequently to manage their behavior following the rules prevailing in the society.*

Materials and methods. *To solve this goal, the following theoretical methods of research were applied in the complex: analysis of psychological and pedagogical literature, systematization and generalization of the views and achievements of scientists - to compare different approaches to the moral education of adolescents utilizing folk pedagogy. The source base was the works of native and foreign scientists.*

Results. *The analysis of the psychological and pedagogical literature made it possible to reveal the peculiarities of moral education in Soviet times and after Ukraine's independence. Based on the available works, the features of adolescence and possible causes that arise in adolescents' work are considered. The educational potential of folk pedagogics, which should be modernized to the present conditions for working with adolescents, is analyzed.*

Conclusions. *Therefore, at the time of the proclamation of independence and the Soviet period, despite the different institutions of the pedagogical system, which happened in different ways, a common feature is the formation of a universal human value (honesty, dignity, respect for elders, love for the Motherland, etc.) among the younger generation are still relevant. Folk culture has a miserable whirlwind potential, which, unfortunately, is poorly realized in the process of moral whirlwind. When dealing with teenagers, it is important to take into account not only the characteristics of adolescence but also the processes taking place in the country and the world. The revival of folk pedagogy is not only to recreate the best heritage of posterity but to complement it with contemporary content that is relevant to this day to pass it on to a future generation.*

Keywords: folk pedagogy, teenagers, morality, folklore, family culture.